

O umijeću oponašanja – Pismo Francesca Petrarce Giovanniju Boccacciu (*Fam. XXIII. 19.*)

Preveo i komentirao: Ante Pavelić¹

Dakle, treba se koristiti tuđom dovitljivošću, isto tako i nijansama, a izbjegavati riječi: ova je sličnost prikrivena, a ona je izražena, ova čini pjesnike, a ona majmune. –
Francesco Petrarca

1. Uvod

U vrijeme kada je živio i pisao, Francesco Petrarca (1304. – 1374.) latinski nije bio znatno življi nego danas. Veliki broj latinskih autora i njihovih djela bio je nepoznat, a latinski je jezik po raspadu Rimskoga Carstva bio prepušten različitim geografskim metamorfozama romanskih jezika ili začahuren unutar institucionalnih te znanstvenih, najčešće crkvenih okvira. Kao otac humanizma Petrarca je svojim djelovanjem najveću pozornost posvetio povezanosti i aktualnosti antike u vremenu u kojemu je živio: jezično, ali i duhovno. Riječima glasovitoga filozofa Ernsta Cassirera, Petrarčinim je doprinosom udahnuta zaboravljena riječ antičkoga čovjeka, koja je svoje daljnje oblikovanje nastavila ostvarivati jezično i mišaono u nekom novom kulturološkom kozmosu.² Takav se kozmos odrazio na sve krajeve ondašnje katoličke Europe, dajući oslonac daljnjem obrazovnom, umjetničkom, znanstvenom, jezičnom i dakako civilizacijskom razvoju cjelokupnoga europskog obzora.

U nastavku ovoga rada slijedi prijevod Petrarčina latinskoga pisma koje je namijenio svojem najučestalijem adresatu, prijate-

¹ doktorand Fakulteta hrvatskih studija, Zagreb, pavelicante@gmail.com

² „Denn das Prinzip, das Petrarca der Scholastik und der Aristotelischen Lehre entgegenstellt, hat selbst weder philosophischen Ursprung noch Gehalt. Es ist keine neue Methodik des Denkens, sondern es ist das neue Bildungsideal der 'Eloquenz', das hier der Schulphilosophie gegenübertritt.“ – Ernst C., *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance*, Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963, str. 1.

lju i učeniku Giovanniiju Boccacciu (1313. – 1375.). Ono je ogledni primjer Petrarčina djelovanja i promišljanja o ključnim temama vezanim uz produktivno latinsko stvaralaštvo i književnu kulturu jednoga humanista: kršćanska pobožnost i skromnost, književna dokolica i samotništvo, vježbanje pamćenja te čitanje odabranih i cijenjenih autora antike, uz njihovo valjano oponašanje u vlastitim djelima. Petrarca adresatu predstavlja mladića³ kojega je privremeno odgajao te donosi nekoliko konkretnih primjera ponajprije hvaleći njegov humanistički potencijal, odnosno moralnu tankoćutnost i postojanost njegova karaktera, obujam pamćenja, dovitljivost pjesničkoga izričaja, ali i njegove propuste, koji nisu plod suštinske iskvarenosti, nego nezrelosti uzrasta.

Ovo je 19. pismo iz XXIII. knjige poznate zbirke pisama nazvane *Rerum familiarum libri* koja sadržava 350 pisama, a ime je dobila po onome što i sâm naziv kaže: *Knjige koje sadrže prijateljske stvari* – skraćeno *Familiares*. Napisao ga je za vrijeme boravka kod talijanske plemićke obitelji Visconti u Paviji 28. listopada 1364. godine. Cijela zbirka nastajala je između 1325. i 1366., a ključan trenutak za njihovu kolekciju bilo je Petrarčino pronalaženje Ciceronovih pisama Atiku, Kvintu i Brutu 1345. godine. Ova pisma, kao i Senekina *Moralna pisma Luciliju* (*Epistulae morales ad Lucilium*) poticaj su za sastavljanje zbirke *Familiares*, koja svojim sadržajem predstavlja pretežno knjigu uputa za svakodnevni život.

2. Zašto čitati?

Preporuka za čitanje ovoga pisma nije namijenjena samo ljubiteljima klasične književnosti, antike općenito ili latinskoga jezika

3 Tradicija je ovo pismo pripisivala Giovanniiju Malpaghiniju (1346. – 1417.) za kojega najprije treba paziti da ga se ne pomiješa s njegovim suvremenikom, također Ravenjaninom, imena Giovanni Concersini da Ravena (1343. – 1408.). Malpaghini je bio retoričar i gramatičar, a svoju je karijeru započeo kao Petrarčin osobni kopist tako što mu je pomagao prepisati i posložiti njegova pisma i *Kanconijer*. Napustio je Petrarču 1368. te otišao podučavati u Firenzu gdje je došao u doticaj s mnogobrojnim važnim humanistima 15. stoljeća i ostao izravni posrednik Petrarčinih humanističkih ideja.

u užem smislu. Pitanje originalnoga stvaralaštva, kojemu je pismo u najvećoj mjeri okrenuto, postajalo je i vjekovima prije današnjice. Iako ponajprije u današnjem vremenu svjedočimo velikom broju slučajeva kada se kroz tuđe intelektualne domete želi kraćim i lakšim putem domoći osobnoga uspjeha. Isto kao i onda kada se određenim metodama želi nepravedno diskreditirati nekoga nazivajući ga, primjerice, plagijatorom. Takvi problemi zasigurno nisu postojali u Petrarčinu vremenu. Ili ako jesu, nisu predstavljali okosnicu intelektualnoga stvaranja – onda kada je važnije napisati nešto „izvorno“ nego valjano, zanimljivo, korisno, a nerijetko i istinito. Upravo u tom duhu treba čitati Petrarčino pismo Boccacciu, kao prijateljsku opomenu zato što nije primijetio ono što je trebao primijetiti. Sitnicu koja mu se potkrala, premda je sam, uz njegovu očekivanu pomoć, vjerovao da u tekstovima (točnije, svojim bukolskim pjesmama) nije pogriješio nijednom. U ovom konkretnom slučaju riječ je o Vergilijevoj jezičnoj dosjetki, koju je nesmotreno poistovjetio s vlastitim pisanim proizvodom.

Teško je reći da je Petrarca doista bio zabrinut za neznatnu pogriješku od svega nekoliko riječi, jer suvremeni strah od plagiranja nedvojbeno nije postojao u njegovo vrijeme. Uostalom, da je i postojao u nekoj ozbiljnijoj mjeri, on bi svakako još davnih dana pokopao Petrarču u ropotarnici nuzgrednih intelektualaca i književnika čiju važnost jedino prepoznaje arhivistika, ili neka neobrađena teza doktorske disertacije. Naprotiv, Petrarca je iskoristio priliku da još jednom ostavi svoje epistolarno svjedočanstvo *Potomstvu*,⁴ kako je obično činio. U ovom slučaju, kroz primjer svega onoga što vrijednoga i savjesnoga čovjeka (važne odlike bilo kojega zanata, tako i intelektualca) može privesti nečemu velikom, odnosno: izvornom, originalnom, važnom, poticajnom za sebe i čovjeka općenito.

⁴ Točnije, *Pismo potomstvu (Epistola posteritati)*. Ovaj naziv u samom pismu usmjeren je na „potomstvo“, odnosno sve one nadolazeće generacije koje će imati želje saznati nešto više o tome tko je bio sam Petrarca, a Petrarca ga načelno koristi za sve one koji će iz njegovih djela nastojati crpiti odgovore na vlastita pitanja, ili otvarati neka nova. Usp. Pavelić, A. (2021). Prijevod: Francesco Petrarca, *Pismo potomstvu*; Latina et Graeca, 2 (39), str. 51–68.

Latinski tekst preuzet je iz: Francesco Petrarca; *Selected Letters*. Vol. 1. Translated by Elaine Fantham, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2017., str. 348–358.

Prijevod pisma

Ad Iohannem de Certaldo, de adolescente suo quo adiutore in scribendo utitur, et nichil adeo correctum cui non aliquid desit.

Pismo Giovanniju Boccacciu, o svojem mladiću koji mu pomaže u pisanju, a kod kojega ništa nije tličko dobro da mu nešto ne nedostaje.

[1] Anno exacto post discessum tuum generose indolis adolescens michi contigit, quem tibi ignotum doleo, etsi ille probe te noverit, quem sepe Venetiis in domo tua, quam inhabito, et apud Donatum nostrum vidit, utque est mos etatis illius, observavit attentius. [2] Ut vero et tu illum noris, qua datur eminus, et in literis illum meis videas, ortus est Adrie in litore ea ferme etate, nisi fallor, qua tu ibi agebas cum antiquo plage illius domino eius avo qui nunc presidet. Adolescenti origo ac fortuna humilis, verum abstinentia et gravitas vel in sene laudabilis,

[1] Godinu dana nakon tvjega odlaska,⁵ dospio mi je mladić plemenite naravi. Žalim što ga ne poznaješ, premda on tebe dobro poznaje. Često te je vidio u tvojoj kući u Veneciji, u kojoj i ja sada stanujem, i kod našega Donata⁶, a kao što je i običaj tog uzrasta, promatrao je s više pozornosti. [2] No, da i ti njega upознаš, koliko se može iz daljine, i da o njemu saznaš iz njegova pisma: rođen je na jadranskoj obali, približno u ono doba, ako se ne varam, dok si boravio ondje s prijašnjim upraviteljem pokrajine⁷, djedom sadašnjega⁸. Mladiću su podrijetlo i imetak

5 Boccaccio je ostao u Veneciji u Petrarčinu kući oko tri mjeseca, od travnja do lipnja 1363.

6 Donato degli Albanzani predavao je gramatiku i retoriku u rodnom Arezzu te u Ravenni, Veneciji i Ferrari. Petrarca mu je posvetio svoje *De sui ipsius et multorum ignorantia*, a poslije i *Bucolicum carmen*. Malpaghini je bio njegov učenik.

7 Ostasio da Polenta rođen oko 1283-84., a umro je 1346., osiguravajući nasljedstvo sinovima.

8 Guido da Polenta, rođen je krajem tridesetih ili početkom četrdesetih godina 14. stoljeća, a umro je 1390.

acre ingenium ac facile, rapax memoria et capax quodque est optimum, tenax.

[3] *Bucolicum meum carmen, duodecim, ut scis, distinctum eglogis, undecim continuis diebus didicit memoriterque servavit, ita ut singulis diebus ad vesperam unam michi eglogam, novissimoque duas tam constanter nilque hesitans recitaret, quasi sub oculis liber esset.* [4] *Est sibi preterea, quod rarum nostra habet etas, inventionis magna vis ac nobilis impetus et amicum Musis pectus, iamque, ut ait Maro, „et ipse facit nova carmina“, et si vixerit atque, ut spero, cum tempore creverit, quod de Ambrosio vaticinatus est pater, „aliquid magni erit“.* [5] *Multa de illo iam nunc dici possunt; pauca de multis. Audivisti unum; nunc etiam audi et virtutis et scientie fundamentum optimum: non vulgus tam pecunias amat atque expetit, quam hic odit ac respuit;*

skromni, no uzdržljivost i stamenost duha pohvalni i za starca. Oštrouman je i lako uči, brzoga je i velikoga pamćenja i što je izvrsno – uporan je.

[3] Moju *Bukolsku pjesmu*, koja je, kao što znaš, razdijeljena u dvanaest ekloga, naučio je i upamtio u jedanaest uzastopnih dana, tako da je svakoga dana predvečer po jednu, a posljednjega dvije tako postojano i bez zastajkivanja recitirao, kao da mu je knjiga bila pred očima. [4] Osim toga, on posjeduje izrazitu moć stvaralaštva, što je rijetkost našemu vremenu, te plemeniti žar i muzama naklonjeno srce. Već, kako veli Maron, „i sâm nove pjesme spjeva“,⁹ i ako poživi te se, kada poraste – kao što je o Ambroziju prorekao otac – „bit će nešto veliko“.¹⁰ [5] O njemu se već sada može reći mnogo toga, a o mnogima gotovo ništa. Čuo si jedno. Sada, također, poslušaj izvrstan temelj kreposti i znanja: čak ni svjetina ne ljubi i ne traži toliko novac koliko ga ovaj mrzi i odbacuje. Uzaludno je

⁹ Verg. *Bucc.* III, 86.

¹⁰ Paulin Milanski, *Vita Ambrosii*, 3.

nummos illi ingerere irritus labor est; victui necessaria vix admittit; solitudinis studio ieiunioque et vigiliis mecum certat, sepe ille superior. [6] Quid multa? His me moribus sic promeruit, ut non minus michi quam filius quem genuissem carus sit, et fortassis eo carior, quod filius, ut mos est adolescentium nostrorum, imperare vellet, hic parere studet, nec suis voluptatibus sed meis vacat obsequiis, et hic quidem nulla cupidine seu spe premii, sed solo amore tractus et fortasse sperans nostro fieri melior convictu. Iam ante biennium ad me venit, venissetque utinam maturius! sed per etatem non multo ante potuisset. [7] Familiare epistolas meas soluto sermone editas, que ut multe numero sic et multi utinam precii essent, inter confusionem exemplarium et occupationes meas pene iam desperatas et quattuor ab amicis opem michi pollicitis tentatas et ab omnibus calle medio desertas, iste unus ad exitum perduxit, non quidem omnes, sed eas que uno non enormi

truditi se dati mu novac jer jedva prihvaća ono što je nužno za život. Natječe se sa mnom u njegovanju samotništva, postu i bdjenjima te često on pobjeđuje. [6] Što više? Ovakvim me je ponašanjem pridobio, da mi nije ništa manje draži od vlastitog mi sina, a možda i draži od njega. Jer sin, što je običaj našim mladićima, želi zapovijedati. Ovaj nastoji biti poslušan i nije okrenut vlastitim užiticima, nego odanosti prema meni, i to bez ikakve žudnje ili nade za nagradom, nego vođen isključivo ljubavlju te se vjerojatno nada da će od našega suživota postati boljim. Došao mi je još prije dvije godine, ali da je bar došao i ranije! No zbog godina nije mogao puno ranije. [7] Jedini je on o kraju končao izdavanje mojih *Pisama prijateljima* u prozi. Da su barem toliko važna, koliko brojna. A bila su očajna usred zbrke prijepisa i mojih različitih obveza. Čak su i četvorica prijatelja, koji su mi obećali pomoći, pokušali, ali svi su digli ruke usred posla. No, ni on nije objavio sva pisma, nego

nimum volumine capi possent; que, si hanc illis inseruero, numerum trecentarum et quinquaginta complebunt. [8] Quas tu olim illius manu scriptas, prestante Deo, aspicias, non vaga quidem ac luxurianti litera — qualis est scriptorum seu verius pictorum nostri temporis, longe oculos mulcens, prope autem afficiens ac fatigans, quasi ad aliud quam ad legendum sit inventa, et non, ut grammaticorum princeps ait, litera „quasi legitera“ dicta sit —, sed alia quadam castigata et clara seque ultro oculis ingerente, in qua nichil orthographum, nichil omnino grammaticae artis omissum dicas. Et de his hactenus.

[9] Ut vero in his ultimum sit literis quod primum in animo meo fuit, est hic quidem in primis ad poeticam pronus, in qua si pergit usqueadeo ut cum tempore animum firmet, ad certum aliquid et mirari te coget et gaudere.

ona koja se mogu obuhvatiti jednim, ne previše opsežnim sveskom. Da im pribrojim i ovo pismo, dosegula bi broj od tristo i pedeset. [8] Ti ćeš ih vidjeti jednoga dana, uz Božju pomoć, sve prepisane njegovom rukom. Nisu nejasna i ukrašena slova, kakva su kod pisaca, ili bolje slikara¹¹, našega vremena – iz daljne miluje oči, a izbliza zaokuplja i umara, kao da je za drugu svrhu izmišljeno, a ne za čitanje, niti je, kao što kaže prvak u gramatici, „litera“¹² izrečeno kao „legitera“¹³ – nego, reći ćeš da je neko čisto i jasno pismo koje se spontano otkriva našim očima, kojemu nema nijednoga pravopisnog, nijednoga, u potpunosti, gramatičkog propusta. O tome toliko.

[9] No, ono što je posljednje u ovome pismu, a što mi je bilo prvo na umu: on je, naime, talentiran najviše za pjesništvo i ako s njim nastavi, sve dok s vremenom oblikuje svoj duh, nedvojbeno je da će ti izmamiti

11 Odnosi se na iluminaciju, odnosno umijeće ukrašavanja rukopisnih knjiga.

12 Hrv. „slovo“.

13 Priscijan – autor fundamentalnoga djela gramatike za srednji vijek *Institutiones grammaticae*. Riječ „lit(t)era“ (hrv. „slovo“) promatra kao „legitera“, tj. na onu u kojoj se kristalizira korijenska povezanost s glagolom „legere“ („čitati“), tj. putem čega se otvara mogućnost čitanju. – Usp. Priscianus, *Inst. gram.* I, II, 3.; Isidorus Hisp. *Etym.* I, III, 3.

Adhuc tamen per imbecillitatem etatis vagus est, necdum satis quid dicere velit instituit; sed quicquid dicere vult, alte admodum dicit atque ornate. Itaque sepe illi carmen excidit non sonorum modo sed grave et lepidum maturumque et quod poete senis putes, nisi noscas auctorem. [10] Firmabit, ut spero, animum ac stilum, et ex multis unum suum ac proprium conflabit, et imitationem non dicam fugiet sed celabit, sic ut nulli similis appareat sed ex veteribus novum quoddam Latine intulisse videatur. Nunc usque autem imitationibus gaudet, quod suum habet etas illa, et interdum alieni dulcedine raptus ingenii, contra poeticam disciplinam sic in arctum desilit, ut operis lege vetitus, referre pedem nisi visus et cognitus non possit. [11] In primis sane Virgilium miratur; iure id quidem: cum enim multi vatum e numero nostrorum laudabiles, unus ille mirabilis est. Huius hic amore et illecebris captus, sepe carminum particulas suis inserit;

čuđenje i uživanje. Još uvijek, zbog nesazrelog uzrasta luta, te još nije dovoljno ustvrdio što želi reći, no ono što želi reći s dubinom i ukrašeno izgovara. Stoga, pjesma mu često nije samo zvučna nego ozbiljna i ugodna, ali tako zrela da bi, da ne znaš autora, pomislio da pripada starijemu pjesniku. [10] Nadam se da će oblikovati duh i stil te će, iz mnogih, izgraditi svoj jedinstven i vlastiti i da će, da ne kažem izbjeći, nego prikriti oponašanje, tako da se nikome ne učini sličnim, nego će izgledati kao da je od starih nešto novo donio u Lacij.¹⁴ Za sada ga u tolikoj mjeri raduje oponašanje, što je svojstveno onome uzrastu, te ga katkad ščepa slatkoća tuđe dovitljivosti pa, suprotno kriterijima pjesništva, „upada u tjesnac“, a da ne može „zbog pravila djela, mrdnuti nogom“.¹⁵ Osim ako ga netko ne primijeti i opomene. [11] Ponajviše se, dakako, divi Vergiliju. S pravom! Dok su mnogi od pjesnika u nas hvale vrijedni, jedini je on vrijedan divljenja.

¹⁴ Usp. Hor. *Epsit.* II, 1, 156–57.

¹⁵ Hor. *Ars poet.* 134–35.

ego autem, qui illum michi succrescentem letus video quique eum talem fieri qualem me esse cupio, familiariter ipsum ac paterne moneo, videat quid agit: curandum imitatori ut quod scribit simile non idem sit, eamque similitudinem talem esse oportere, non qualis est imaginis ad eum cuius imago est, que quo similior eo maior laus artificis, sed qualis filii ad patrem. [12] In quibus cum magna sepe diversitas sit membrorum, umbra quedam et quem pictores nostri 'aerem' vocant, qui in vultu inque oculis maxime cernitur, similitudinem illam facit, que statim viso filio, patris in memoriam nos reducat, cum tamen si res ad mensuram redeat, omnia sint diversa; sed est ibi nescio quid occultum quod hanc habeat vim. [13] Sic et nobis providendum ut cum simile aliquid sit, multa sint dissimilia, et id ipsum simile lateat ne deprehendi possit nisi tacita mentis indagine, ut intelligi

Zaljubljen je i opčinjen njegovom poezijom, da često vlastitima umeće dijelove njegovih pjesama.¹⁶ Ja, pak, koji ga radostan gledam kako uz mene izrasta u onakvoga kakav bih ja želio biti, prijateljski ga i očinski opominjem da pazi što radi. Oponašatelj treba pripaziti da ono što piše ne bude isto, nego slično, a ta sličnost ne treba nalikovati onomu čija je slika, gdje, što je veća sličnost, to je i veća pohvala umjetniku, nego treba da slični kao sin ocu. [12] A s obzirom na to da kod njih često postoji različitost dijelova tijela, neka sjenka – i ono što naši slikari nazivaju 'daškom', koji se na licu i u očima najviše primijeti – čini onu sličnost da odmah nakon što pogledamo sina, dolazi nam u sjećanje otac. Dočim, ako bi se stvar u tančine mjerkala, sve bi izgledalo različito. Ali, ima u tome ne znam što skriveno, što posjeduje tu snagu. [13] Na taj način trebamo pripaziti da, kada nešto jest slično, većina

16 Ovakva je praksa u humanizmu bila česta pa je i postojala književna vrsta centon (lat. „cento“ = „krparija“, od grč. κέντρον) što je „anonimna ili autorska vrsta kompozicije sastavljena od probраних стихова iz jednog ili više djela velikih pjesnika prošlosti. Dugovjeka i diskontinuirana povijest vrste započinje retoričkim parodijama (npr. homerski centon u Aristofanovu *Miru* ili vergilijevski u Petronijeju *Satirikonu*) i, od 5. st., djelima motiviranim kršćanskim naučavanjem.“ – usp. Hrvatska enciklopedija: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=11218>.

simile queat potiusquam dici. Utendum igitur ingenio alieno utendumque coloribus, abstinendum verbis; illa enim similitudo latet, hec eminet; illa poetas facit, hec simias. Standum denique Senecae consilio, quod ante Senecam Flacci erat, ut scribamus scilicet sicut apes mellificant, non servatis floribus sed in favos versis, ut ex multis et variis unum fiat, idque aliud et melius. [14] Hec dum sepe secum agerem et ille semper intentus ceu patrios monitus audiret, incidit ut nuper ex more illum admonenti tale responsum daret: „Intelligo enim“ inquit, „et fateor ita esse ut dicis; sed alienis uti, paucis quidem et id raro, multorum atque ante alios tuo michi permiserim ab exemplo“. [15] Hic ego admirans: „Siquid unquam, fili, tale meis in carminibus invenis, scito id non iudicii mei esse sed erroris. Etsi enim mille passim talia

bude različita, i da sama sličnost bude prikrivena kako se ne bi mogla prepoznati, osim pažljivim intuitivnim motrenjem – da se sličnim može osjetiti, ali ne i reći. Dakle, treba se koristiti tuđom dovitljivošću, isto tako i nijansama, a izbjegavati riječi: ova je sličnost prikrivena, a ona je izražena, ova čini pjesnike, a ona majmune.¹⁷ Na koncu, treba se prikloniti Senekinoj misli, što je prije Seneke¹⁸ zastupao Flak,¹⁹ a to je da pišemo baš kao što pčele proizvode med: ne čuvaju cvjetove, nego ih pohranjuju u saće – da od mnogog i različitog nastaje jedno, čak drukčije i bolje. [14] Dok sam tako s njim o tome raspravljao i dok je on pozorno slušao, kao da su očeve opomene, dogodilo se nedavno, dok sam ga po običaju korio, da mi je odgovorio sljedeće: „Naime, razumijem“, reče, „i priznajem da je tako, kako veliš, no dopustio sam si koristiti se tuđim, dakako, u maloj mjeri i rijetko, po uzoru

17 Europski kontinent do početka 18. stoljeća nije upoznao porodicu velikih čovjekolikih majmuna „hominidae“ (orangutan, gorila, čimpanza), nego je poznavao egipatskog pavijana, berberskoga makakija i ostale niže primata. Ono što dodatno pridonosi razumijevanju metafore iz perspektive jednoga humanista jest da je majmun stajao poprilično ispod čovjeka u hijerarhiji dostojanstva te ova metafora, osim literarne kritike, potiče čitatelja na promišljanje o možebitnoj dubljoj i antropološkoj kritici tzv. pukog oponašatelja.

18 Sen. *Ad Lucil.* LXXXIV, 3–10.

19 Hor. *Carm.* IV, 2, 27–32.

in poetis sint, ubi scilicet alter alterius verbis usus est, michi tamen nichil operosius in scribendo nichilque difficilius se offert, quam et mei ipsius et multo maxime precedentium vitare vestigia. Sed ubinam, queso, est unde hanc tibi licentiam ex me sumis?“ „Sexta“ inquit, „tui *Bucolici carminis* egloga est, ubi, haud procul a fine, versus unus ita desinit

atque intonat ore.“

[16] Obstupui; sensi enim, illo loquente, quod me scribente non senseram, finem esse virgiliani versus sexto divini operis; idque tibi nuntiare disposui, non quod ullus correctioni amplius locus sit, carmine illo late iam cognito ac vulgato, sed ut te ipsum arguas, qui michi erronrem

na mnoge, a prije svih na tebe.“ [15] Tu sam se začudio: „Ako ikada, sine, budeš pronašao takvo što u mojim pjesmama, znaj da to nije zbog mojega izbora, nego zbog pogriješke. Iako je kod pjesnika posvuda na tisuće takvih slučajeva, gdje se, naravno, ovaj koristi riječima onoga. Meni pak, kod pisanja, nije bilo iscrpljivijeg i mučnijeg, nego da izbjegnem vlastite, a još više i tragove prethodnika. No gdje li je, molim te, to što si od mene uzimaš za pravo?“ „Šesta“, reče, „ekloga iz tvojih *Bukolskih pjesama*, gdje, nedaleko od kraja, jedan stih ovako završava:

...a glas joj gromoviti.“²⁰

[16] Zanimjemio sam. Osjetio sam, naime, dok je on govorio, što nisam osjetio dok sam pisao, da je u pitanju završetak Vergilijeva stiha šeste knjige božanstvenoga djela pa sam ti odlučio dojaviti to. Ne zato što još ima prostora za popravkom kod te pjesme koja je već posvuda

20 Petrarca, Francesco. *Buc. carm.* 6, 193. – Prijevod je preuzet prema onome dijelu koji se nalazi u Vergilijevoj *Eneidi*: Verg. *Aeneis*, VI, 607. Usp. Vergile, *Eneida* (preveo: Bratoljub Klaić, Zagreb, Globus media (Biblioteka Jutarnjeg lista. Najveća djela; 23), 2005.

meum hunc indicari prius ab alio passus sis, vel si id forsitan ignotum tibi hactenus fuit, [17] notum esse incipiat, simulque illud occurrat, non solum mei, studiosi licet hominis, multa tamen literarum et ingenii penuria laborantis, sed nec ullius quamlibet docti viri studium sic par rebus, quin multum semper humanis desit intentionibus, perfectionem sibi reservante Illo a quo est modicum hoc quod scimus aut possumus; postremo et mecum ipse Virgilium ores, det veniam nec moleste ferat si, cum Homero, Ennio, Lucretio multisque aliis multa sepe rapuerit, ego sibi non rapui, sed modicum aliquid inadvertens tuli. Vale.

Ticini, V Kal. Novembris.

poznata i proširena, nego da se sâm opravdaš, ti koji si dopustio da moju pogriješku uoči najprije netko drugi. Ili, ako ti je to, možda, do sada bilo nepoznato, [17] neka postane poznato. Istodobno i ovo da ti je na umu, nije samo moje – marljiva, naravno, čovjeka, kojega pak muči oskudica načitanosti i umješnosti – nego je zalaganje svakoga, neovisno o učenosti i marljivosti čovjeka, jednako u svemu. Dapače, ljudska su nastojanja uvijek poprilično manjkava, jer savršenost si je sačuvao Onaj komu je skromno ono što mi umijemo i možemo. Na koncu, zajedno zamolimo Vergilija da oprosti i ne zamjeri ako mu ja i nisam ukrao (dočim je on Homeru, Eniju, Lukreciju i mnogima često ukrao), nego sam nesmotreno uzeo nešto nezatno.

Ostani zdravo.

U Paviji 28. listopada